

DAGENS NYHETER.

På DN Debatt: 2003-10-19

"Var femte drabbad av hotfulla förföljare". Expert kräver skärpt lag mot ett utbredd brott som bara uppmärksammas när offret är kändis.

MARTIN GRANN

Var femte svensk blir någon gång i livet förföljd av en främmande person som hotar dem, gör ovälkomna påhälsningar och skickar rättshaveristiska brev. Rättsystemet har i dag svårt att komma åt sådana förföljelser, som mest uppmärksammas när kändisar drabbas. Men de allra flesta offer är vanliga människor. Många trakasserier utvecklas till faktiska angrepp mot offret. Även Anna Lindhs misstänkte mördare har tidigare uppvisat förföljelsesyndrom. Sverige måste nu införa lagar mot det som kallas stalking. Det föreslår landets främsta expert på området, docent Martin Grann, chef för Centrum för våldsprevention vid Karolinska institutet.

Varje dag tar tusentals svenskar emot hot, oönskade gåvor, ovälkomna påhälsningar och rättshaveristiska skrivelser från personer som förföljer dem. Offren lär sig snabbt att det är lönlöst att besvara eller försöka tala sin plågoande till rätta.

I många fall eskalerar beteendet. Den som drabbats kan bli tvungen att byta telefonnummer eller till och med flytta för att komma undan. I alltför många fall kan inte rättsväsendet ingripa förrän det är alldeles för sent. Det vill säga när ett fysiskt angrepp har skett.

Jag vill här plädera för behovet av översyn av lagstiftningen på området. Fenomenet kallas på engelska "stalking" och syftar på när någon smyger sig på, övervakar och förföljer en annan person i lönnedom. Men stalking-beteendet innefattar också i typfallet att gärningsmannen tar upprepade kontakter med sitt offer. Dessa kontakter uppfattas som störande, hotfulla, kränkande och skrämmande för offret, både genom sin kvalitet och kvantitet.

Ibland är gärningsmannen helt obekant för offret, ibland någon som offret stött på tidigare eller kommit i kontakt med genom sitt yrke. En del gärningsmän drivs av en förälskelse i offret och vill inte veta av annat än att förälskelsen besvaras. Somliga gärningsmän är från start enbart aggressiva och harmsna i sin

förföljelse. Inte sällan övergår ett uppvaktande, intimitetssökande mönster senare till en mer hotfull, svartsjuk förföljelse.

Engelskans "stalking" är svårt att översätta. Den alternativa termen "obsessional following" är inte lättare. När jag i egenskap av forskare och klinisk konsult utbildar och handleder poliser och andra på området brukar jag använda termen "förföljelsesyndrom" och detta har kommit att bli en någorlunda allmänt accepterad svensk term för stalking.

Fenomenet har kommit att bli mest känt genom de fall då massmedialt uppmärksammas personer drabbas, så kallad celebrity stalking. John Hinckley Jr, som var besatt av skådespelerskan Jodie Foster och i ett desperat och förvirrat försök att fånga hennes uppmärksamhet sköt president Reagan, är ett av de mest kända fallen från USA. Robert Hoskins som förföljde och trängde sig in hos Madonna är ett annat. Här i Sverige nämns som exempel ofta de tragiska ärendena med familjen Taube (en kvinna brände ned Sjöala), Carola och Agnetha Fältskog.

Personer som tillhör gruppen av kändisar och politiker löper högre risk än andra att drabbas. Det gäller också personer med vissa yrken, som serviceyrken och klassiska högstatusyrken som läkare och advokater.

Men vad många inte vet är att detta problem förekommer i allra högsta grad också bland "vanliga" människor. Av de fall som kommer till polisens och rättspsykiatriens kännedom utgörs offren av kändisar från kungafamiljen, film och tv eller sportvärlden endast en mindre del (cirka 15 procent).

I själva verket räknar man med att omkring vart femte person i befolkningen, 2 procent av männen och 8 procent av kvinnorna, någon gång under livet drabbas av gärningsmän med förföljelsesyndrom. Detta motsvarar nära en halv miljon svenskar.

De som förföljer skiljer sig en del från andra våldsbrottslingar i sin profil. De är i cirka 80 procent av fallen en man och i 20 procent en kvinna (det vill säga det är mycket vanligare med kvinnliga brottslingar än vid andra våldsbrott). De är något äldre, har i genomsnitt högre utbildning, mer välordnad ekonomi och färre sociala belastningsfaktorer än andra våldskriminella.

Det finns också en distinkt psykiatrisk undergrupp av förföljelsesyndrom som kallas paranoia erotica (tidigare: de Clérambaults syndrom) där gärningsmannen har en psykotisk vanföreställning om att stå i en kärleksförbindelse till offret. I de flesta fall lever då gärningsmannen i fullständig visshet om att denna kärlek är besvarad och kommer också att tolka alla reaktioner han eller hon kan locka ur sitt offer som tecken på att så är fallet. "Och om han inte är kär i mig ännu så kommer det snart att växa fram, det vet jag", är en typisk kommentar ur en klinisk intervju eller ett polisförhör. Denna undergrupp är mycket svårbehandlad och måste alltid hanteras i nära teamarbete mellan rättsväsendet och psykiatrin.

Förföljelsesyndrom kan pågå under några veckor, men det typiska är månader och till och med år. Det finns gott om exempel på fall där gärningsmannen gjort det till hela sin livsgärning att förfölja sitt offer (kvinnan som förföljde familjen Taube är ett exempel).

Det är viktigt att i sammanhanget framhålla att andelen förföljelsesyndrom som utvecklas till faktiska angrepp mot offret är hög. En australisk studie för ett par år sedan visade att i omkring 40 procent av fallen förekommer skadegörelse riktat mot offrets egendom och i en tredjedel av fallen attackerar offret fysiskt. I många fall rör det sig om sexuella övergrepp.

Problemet kan inte hanteras fullgott i dag. Det är för en gångs skull inte den ständiga frågan om bristande resurser från polisens sida som är orsaken. I stället är det de juridiska instrumenten som är otillräckliga.

Problemet med nuvarande lagstiftning är att den ger mycket begränsade möjligheter att bemöta och hantera förföljelsesyndrom. När anmälan tas upp står det snart klart att de gärningar som offret vill anmäla faller under olaga hot eller ofredande, det vill säga brott med lågt straffvärde och låg prioritet. Brott som oftast hamnar "i balansen" på polisspråk.

Dagens lagstiftning är också blind för helheten: Varje enskilt hotfullt brev, varje enskilt telefonsamtal, varje enskild gång offret ser sig förföljt i sitt bostadsområde eller på stan skall underbyggas och styrkas i sig. Var och en är dessa händelser nästan ingenting, rättsligt sett, och tillsammans blir de nästan ingenting heller.

Följden blir många gånger att anmälan inte tas på allvar, att inte ens förundersökning inleds, med en betydande förtroendeförlust för polis och rättsväsendet från offrets sida. Det allvarligaste med detta är att brottsoffren gör erfarenheten att det är meningslöst att ens anmäla och därför avstår från det i framtiden. Detta gäller i ännu större utsträckning brottsoffren som tillhör kategorin celebriteter, politiker eller andra offentliga personer. Alltför många gånger bemöts också dessa personer med den märkliga och farliga

inställningen att "sådan här hör till jobbet" och ingår i spelets regler.

Jag menar därför att vi i Sverige behöver införa ett särskilt lagrum för gärningar begångna inom ramen för förföljelsesyndrom. Det är inte i första hand ny psykologisk terminologi eller kunskapsutveckling vi behöver. Det är ett nytt juridiskt instrument. Goda förebilder finns, bland annat från USA, Kanada, Storbritannien och Australien.

Flera saker behöver uppmärksammas i en ny lag. För det första måste domstolarna ges den uttryckliga möjligheten att väga in när en systematisk serie av gärningar, som var och en enbart kvalificerar för enkla ofredandebrott, tillsammans utgör en helhet som betydligt överstiger delarna var för sig.

För det andra måste större medvetenhet introduceras när det gäller värderingen av skada och lidande. Dessa offers lidande är i första hand psykiskt. Psykologiska konsekvenser för dem som drabbas av våld är och förblir styvmoderligt behandlade i svensk lag. I själva verket finns det gott vetenskapligt stöd för att den ohälsa som skapas av hot och ofredanden i många fall kan vara medicinskt större än vid en enskild fysisk misshandel, med längre rehabiliteringstider och sjuk-skrivningar som följd.

För det tredje, och kanske viktigast, bör svensk polis ges nya möjligheter att jobba också förebyggande i dessa ärenden. Dagens institut för besöksförbud är bra, men används det? Och framför allt: om det överträds av gärningsmannen, leder det då till offensiva reaktioner från rättssamhället? Enligt min egen erfarenhet är svaret: nej, alldeles för sällan.

När det gäller politiska befattningshavare behöver lagstiftaren dessutom utreda om inte särskild straffskärpning krävs.

Det är en sak att varje medborgare fritt skall kunna uttrycka sitt missnöje med den politik som förs. Det kallas demokrati. Men den uppsåtliga, illvilliga och upprepade förföljelse som enbart är ägnad att hota, skrämja och förödmjuka våra folkvalda har ingenting med demokrati att göra. När brottsligheten sålunda slår mot ett av vårt samhälles grundvalar bör straffvärdet vara mera offensivt.

Den 24-årige man som misstänks vara Anna Lindhs mördare har enligt tidningsuppgifter tidigare uppvisat förföljelsesyndrom riktat mot en 15-årig flicka. Vi vet inte om han också förföljt Anna Lindh. Men vi måste nu analysera vad i vårt system som kan förbättras för att minimera riskerna för den här typen av brott i framtiden. De möjligheter polisen, i samverkan med psykiatrin, har att arbeta med uppföljning och kartläggning av personer som visat dessa tendenser behöver utvidgas. Om möjligheterna inte finns att

arbeta pro-aktivt och preventivt kan knappast polis och åklagare klandras för att inget gjorts förrän det är för sent.

Alla de människor som ständigt lever under dessa hot och trakasserier utgör inget mindre än ett folkhälsoproblem. Oavsett om man utsatts som enskild, som kändis eller som politisk befattningshavare har man rätt till skydd och stöd i ett rättssamhälle. I dag är situationen sådan att möjligheterna för polis och åklagare att ingripa inte i första hand är begränsade av resurser. I stället saknas de juridiska instrumenten.

Ett förslag till justitieminister Thomas Bodström är därför att nu utreda frågan om en ny lagstiftning på området. Tiden är mogen för att också Sverige inför lagar mot stalking.

Martin Grann

© Detta material är skyddat enligt lagen om upphovsrätt.

DAGENS NYHETER.

Debatt: 2003-10-21

"Var tjugonde är rätt uppgift"

Ett sakfel uppstod beklagligt nog i mitt inlägg på söndagens DN Debatt. Det anges att var femte i landet drabbas av förföljelsesyndrom. I själva verket är det 5 procent i befolkningen som uppskattas någon gång under sin levnad drabbas (2 procent av männen och 8 procent kvinnorna), det vill säga var tjugonde - inget annat. DN skall inte klandras för detta fel, som helt och hållet var mitt ansvar.

MARTIN GRANN

Chef Centrum för Våldsprevention

© Detta material är skyddat enligt lagen om upphovsrätt.